

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

זריעת ערוגה במינים שונים

הקדמה: (א) כלאי הכרם אסורים מן התורה. כלאי זרעים - דעת רש"י שאסורים מדרבנן. ודעת הרמב"ם ור"י שאיסורם מן התורה. (ב) קיי"ל דלענין כלאי זרעים צריך שיהא הרחק בין מין למין כשיעור יניקה, ובעינן נמי דלא ליהוי ערבוביא כשיצמחו העלין. וכל היכא דאיכא היכירא דלא מחזי כערבוביא, תו לא חיישינן ליניקה¹.

פ"ד ב' משנה: מנין לערוגה שהיא שישה על שישה טפחים, שזורעין בתוכה חמישה (מיני) זרעונין (ולא נחשב עירבוב), ארבעה (מיני זרעונים) על ארבע רוחות (צדי) הערוגה, ואחת באמצע? שנאמר² "כִּי כָאֲרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָה וְכִגְנָה זְרוּעֶיהָ תִצְמִיחַ (כֹּן אֲדָנִי ה' יִצְמִיחַ צְדָקָה וְיִתְהַלֵּה נֶגְדַּךְ כָּל הַגּוֹיִם)". זרעה לא נאמר (כמו שכתוב "צמחה"), אלא זְרוּעֶיהָ.

מאי משמע? אמר רב יהודה: "כִּי כָאֲרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָה" - "תוציא", חד, "צמחה", חד, הרי תרי. "זְרוּעֶיהָ", תרי. הא ארבע. "תִצְמִיחַ", חד. הא חמישה. וקים להו לרבנן דחמשא בשיתא (טפחים), שכן סתם ערוגה שזורעים בה חמישה זרעונים, זו מידתה³. לא ינקי מהדדי³.

פ"ה א' (1) אמר רב: ערוגה בחורבה שנינו.

(ומקשה) והאיכא מקום קרנות (וגם אם היא בין הערוגות, יכול לזרוע בזויות הערוגות)!

(ומתרץ) אמרי בי רב משמיה דרב: בממלא את הקרנות (המשנה מדברת כשזרע את כל רוחות הערוגה, ולא שייר הקרנות).

(ומקשה) וליזרע מאבראי, ולא לימלי מגואי (יקיפנה ערוגות, ואת הקרנות שבתוכה לא ימלא)!

(ומתרץ) גזירה שמא ימלא את הקרנות (ואח"כ יזרע מסביבה כנ"ל, ולא ישים לב לעירבוב).

פ"ה ב' (ומקשה) ולא יהא אלא ראש תור ירק! מי לא תנן (כלאים ג): היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה אחר, מותר, מפני שנראה סוף שדה⁴!

(ומתרץ) אין ראש תור בערוגה⁵.

1. שאפילו לענין כלאי הכרם דחמירי טפי, שנינו (ב"ב כ"ו א') שאם היה גדר בנתיים, זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן. ומתניתין טובא איכא כהאי ענינא, ובגמרא לקמן מוכח כן. ריטב"א. מקורות - רש"י (פ"ד ב', ד"ה ואחת). ריטב"א (מתני' מנין לערוגה). ר"י (פ"ד ב', תוד"ה ארבע).

2. ישעיהו סא,יא.

3. ואע"פ שלענין כלאים מספיק היכר בעלמא, ולא חוששים ליניקה, מכל מקום בערוגה של שישה על שישה, אין היכר בפחות משיעור יניקה. רש"י.

4. כלומר: אפילו מילא אותו ואחר כך זרע גרעין אחד בחברתה, ואין הפרש כשיעור בינו לבין זרע שבזו, מה בכך? לא יהא נדון אלא כראש תור ירק הנמשך ובא משדה זו לשדה זו, שנראה יפה שאינו מזו שנכנס לה, אלא מזו שיוצא ממנה, ואיכא היכירא, וליניקה לא חיישינן! ראש תור קרי ליה, לפי שכן דרך לסוף השדה להיות מתקצרת החרישה, ולימשך באלכסון כראש תור. רש"י.

5. אין תורת היתר ראש תור מערוגה לערוגה, אלא משדה גדולה לתוך ערוגה, או מערוגה לתוך שדה גדולה, או משדה גדולה לתוך שדה גדולה; אבל שתי ערוגות - לא הוי היכר, אלא דומה כאילו הן אחת, דלא חשיבא כל חדא באפיה נפשה. רש"י.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(2) ושמואל אמר: ערוגה בין הערוגות שנינו.

(ומקשה) והא קא מיתערבי בהדדי (עלי הערוגות מלמעלה, שגבולות הערוגות רק שני טפחים)!

(ומתרץ) בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן (בזורע את הזרעים לצד הקרנות זה שלא כנגד זה, שלא יתערבבו⁶).

אמר עולא: בעו במערבא, הפקיע תלם אחד על פני כולה (וְזָרְעוּ מֵאֶחָד מֵהַמִּינִים, או ממין שישי), מהו?

(4) א"ר ששת: בא ערבוב (של התלם בזרעים), וביטל את השורה (את הלכות ערוגה, ואסור).

(2) רב אסי אמר: אין עירובו מבטל את השורה.

אמר רב כהנא אמר רבי יוחנן: הרוצה למלאות כל גינתו ירק (מהרבה מינים), עושה (כל) ערוגה ששה על ששה (טפחים), ועוגל בה (בכל ערוגה, עיגול שקוטרו) חמשה (טפחים, וזורע בעיגול מין אחד), וממלא קרנותיה כל מה שירצה (ואין צריך להרחיב בין ערוגה לחברתה, משום שיש היכר רב. שכל אחד ואחד נראה מקומו חלוק לעצמו).

(ומקשה) והא איכא דביני וביני (גבולות הערוגות שאסור לזרעם, שלא יהיה עירבוב, וא"כ אינו יכול למלאות כל גינתו ירק)!

(ומתרץ) אמרי דבי ר' ינאי: במחריב בין הביניים (אינו זורע את הגבולות, אלא משאירם חרבים⁷). רב אשי אמר: אם היו (הערוגות) זרועין שתי, זורען (בגבולות) ערב. ערב זורען שתי.

שיטות הראשונים

שיעור הרחקה בין מין למין: דעת רש"י, רבנו תם, תוספות, רמב"ן, וריטב"א, דשיעור הרחקה שלושה טפחים. דעת ר"י מיגש, רבינו חננאל, ורמב"ם, דשיעור הרחקה הוא טפח ומחצה. ודעת הגאונים, דשיעור הרחקה, טפח⁸.

שיעור יניקת הזרע: דעת רש"י דאף שנתנו חכמים שיעור ג' טפחים בין זרע לזרע, לאו למימרא דשיעור יניקת זרע אחד ג' טפחים⁹, אלא שיעור יניקת כל אחד מהם טפח ומחצה¹⁰. ורבינו תם פירש, דלעולם יניקת זרע שלושה טפחים, ואנן לא קפדינן בכלאי זרעים שלא יינקו שניהם במקום אחד, אלא שלא יינקו זה מזה¹¹.

6. וכפי שהקשה לעיל על רב גבי מקום קרנות, וליזרע מאבראי ולא לימלי מגוואי. ולא גזר שמואל שמא ימלא הקרנות. רש"י.

7. ומה שאמר רבי יוחנן "למלאות", אין כוונתו למלאות הגינה, אלא שיהיו כל ערוגותיה מליאות. ולעולם חוץ מגבולותיהן.

8. ועיין ב'שנות אליהו' (כלאים גא), שני אופנים בשיטת הגר"א. ולאופן אחד צריך להרחיק שישה טפחים תמיד. והחזו"א (כלאים ז, ס"ק יד) כתב שאין צריך להחמיר כדעה זו, כיון שהוא נגד כל הראשונים, וגם דברי הגר"א לא נמסרו כאן בדיוק. 'דרך אמונה'. והחזו"א פסק כשיטת הרמב"ם (כלאים, ס' ז, ס"ק כה; דיני כלאים שבסוף חזו"א כלאים, ס' א). מקורות - רבנו תם (ספר הישר, ס' רסז). תוספות (פ"ה א', ד"ה וקים). רמב"ן (ד"ה הא). ריטב"א (ד"ה ולענין). ר"י מיגש (שו"ת ס' כו). רמב"ם (הל' כלאים ד, ט). גאונים (רס"ג הו"ד ברבינו חננאל; אוצר הגאונים, תשובות, סי רסט).

9. דאם כן כשאין ביניהם אלא שלושה טפחים, הא כולם יונקים במקום אחד ונוטל כל אחד מהם יניקת חברו. ריטב"א.

10. והקשה רבינו תם, דהא בכל דוכתא אמרינן דיניקת זרעים שלושה טפחים! ועוד, דבפרק לא יחפור (ב"ב י"ז א') אמרו דצריך להרחיק הזרעים מן הכותל שלושה טפחים משום יניקה! ורבינו שמשון היה מתרץ דדילמא התם בזרעים; אבל לירקות אין יניקה אלא טפח ומחצה. ולא נהירא. ריטב"א.

11. והיינו דאמרינן בגמרא דקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי, ולא אמרינן דלא ינקי אהדדי אלא דלא ינקי מהדדי. ואע"פ שכל זרע וזרע מערוגה זו עומד בתוך השלושה טפחים בסופם, אין בכך כלום, דהיינו בכלל מאי דקים להו לרבנן דשני מיני זרעים

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ערוגה בחורבה או בין הערוגות: רש"י פירש דפליגי, ולא גזר שמואל שמא ימלא את הקרנות. **תוספות** פירשו דשמואל פליגי וסובר דאפילו מילא הקרנות אין בכך כלום, דסבר יש ראש תור בערוגה. **והרמב"ם** פסק כרב, וכתב, "אבל ערוגה בין ערוגות - אסור לזרע בה חמשה מינין; שאם יזרע בכל רוח מערוגה זו ובכל רוח מערוגות שסביבותיה, יראה הפל כמערב." אמנם בהמשך כתב "ואם הטא עליו שבערוגה זו לכאן ועליו שבערוגה שבצדה מכאן עד שיראו מבדלין - מתר." ומשמע שפסק גם כשמואל¹².

הפקיע תלם אחד על פני כולה: ברש"י מבואר שהתלם הוא באמצע הערוגה, וזורע בו. **ותוספות** ביארו שהתלם הוא בין ערוגה לערוגה, ולא זורע בו, ומיירי כשחפר והעמיק כשיעור תלם, דהיינו טפה, ומשום היכרא¹³. וכן משמע **ברמב"ם**. ופסק **הרמב"ם** כרב אסי, דאין עירובו מבטל את השורה, וכתב "וכן אם עשה תלם בין כל ערוגה לערוגה - מתר."¹⁴

הרוצה למלאות כל גינתו ירק: עושה ערוגה ששה על ששה, ועוגל בה חמשה. רש"י ביאר עיגול של חמישה טפחים¹⁵. **והרמב"ם** (הל' כלאים ד, טו) ביאר שעושה בכל ערוגה חמישה עיגולין.

שעומדים זה בתחלת שלושה טפחים וזה בסוף שלושה טפחים לא ינקי מהדדי, כי נחלשה יניקתם שם. ריטב"א.
12. וביארו הכסף משנה והרדב"ז דסובר דלא פליגי רב ושמואל אלא באוקימתא דמתניתין, אבל מודה רב לשמואל. מקורות - רש"י (פ"ה ב', ד"ה בנוטה). תוספות (ד"ה ושמואל). רמב"ם (הל' כלאים ד, יא).
13. דבין לרב בין לשמואל אינו יכול לעשות ערוגות סביב, אלא לשמואל לקרנות, ולרב כלל וכלל לא, דגבול לא הוי הפסק. אבל מבעיא ליה כשהעמיק הגבול, מי הוי היכרא דיכול לסבבה בערוגות (דכי האי גוונא הוי היכרא גבי שדה, ראה כלאים ג, ג).
14. מקורות - רמב"ם (הל' כלאים ד, י). תוספות (ד"ה אמר עולא).
15. וזורע בעוגל מין אחד, ויש היכר הרבה לדבר, ואין צריך להרחיב בין ערוגה לחברתה, וזורע חצי טפח הסובב את כל ערוגה וערוגה משאר מינין, לפי שכל אחד ואחד נראה מקומו חלוק לעצמו. רש"י.